

AȘEZAREA DE EPOCA BRONZULUI DE LA COSTIȘA (JUD. NEAMȚ).
MONOGRAFIE ARHEOLOGICĂ*

ANCA POPESCU

Teza conține 229 pagini de text, 194 de planșe și cinci hărți. A fost structurată pe nouă capitole, la care se adaugă anexele ce cuprind catalogul descoperirilor atribuite culturii Costișa, catalogul descoperirilor de tip Monteoru Ic2–Ib și 13 tabele cu date radiocarbon având legătură cu problemele de cronologie discutate în text.

În *Cuvânt înainte* se prezintă pe scurt, stadiul cercetării și publicării descoperirilor din epoca bronzului din Moldova. Documentația arheologică pentru perioadele timpurie și mijlocie ale epocii bronzului în acest spațiu pare, la prima vedere, destul de solidă. Începând cu anii '20 s-au făcut numeroase cercetări de suprafață, săpături sistematice, de salvare, sondaje, astfel încât numărul descoperirilor menționate în literatura de specialitate este impresionant. În realitate însă, rezultatele concrete ale multora dintre aceste cercetări au rămas inedite sau sunt cunoscute doar pe baza unor sumare rapoarte de săpătură, în care s-a publicat un lot foarte redus de material arheologic. Lucrările de sinteză apărute în cursul anilor au avut ca obiectiv principal adunarea, ordonarea și încadrarea cronologică mai exactă a acestor descoperiri. Totuși, din motivele pe care tocmai le-am expus, la care se adaugă și accesul de multe ori limitat la material, cred că valoarea lor este oarecum diminuată. Consider că mult mai utile cercetării ar fi studiile care să trateze monografic diversele situri aparținând epocii bronzului. Ar fi însă de precizat că puține așezări din epoca bronzului au fost cercetate exhaustiv și nici una nu beneficiază de o prezentare monografică. În acest context, valorificarea cercetărilor efectuate pe „Cetățuia” Costișei aduce date noi și semnificative. Săparea sistematică a cca 80% din suprafața platoului principal al „Cetățuii” a oferit informații importante despre structura depunerilor din epoca bronzului, distribuția spațială a complexelor și inventarul lor.

Primul capitol, intitulat *Cadrul geografic*, prezintă specificul geomorfologic și climatic al zonei, amplasarea sitului și starea sa de conservare. Situl arheologic

* Teza a fost susținută public în data de 4 martie 2005 la Facultatea de Istorie a Universității București, sub conducerea științifică a prof. univ. dr. Alexandru Vulpe, membru al Academiei Române. Comisia de doctorat a fost alcătuită din: dr. Silvia Marinescu-Bîlcu (Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București), conf. univ. dr. Monica Șandor-Chicideanu (Universitatea București), conf. univ. dr. Mihai Irimia (Universitatea „Ovidius”, Constanța).

se află în marginea de est a satului Costișa, pe un promontoriu numit „Cetățuia”, desprins din terasa stângă a râului Bistrița. „Cetățuia” este alcătuită din două compartimente, A și B: primul constituie „Cetățuia” propriu-zisă (zona A), iar al doilea face legătura cu terasa Bistriței (zona B).

Primele cercetări sistematice au fost făcute în anii 1959–1960, 1962 de Alexandru Vulpe și Mihai Zamoșteanu; prin aceste cercetări a fost epuizată jumătatea estică a platoului înalt al „Cetățuii” (zona A), a fost sondat sectorul de nord-vest al aceluiași platou și s-au trasat două secțiuni în cruce pe terasa de legătură (zona B). Cercetările din 2001–2003 s-au concentrat în zonele de nord și sud ale platoului A. Toate informațiile despre istoricul cercetării sitului, tehnica de săpătură, modul de colectare, înregistrare și depozitare a materialelor arheologice, valorificarea vechilor săpături și documentația pe care am avut-o la dispoziție sunt cuprinse în capitolul al II-lea al tezei, intitulat *Istoricul cercetării sitului. Documentația de șantier*. Menționez aici că lipsesc planurile generale ale săpăturilor din 1960 și 1962, însă există planurile de detaliu și fotografiile unei părți însemnate a complexelor descoperite în acești ani. Lor li se adaugă documentația întregă din anul 1959, care a însemnat, de altfel, campania cu cea mai lungă durată (3 luni), când s-au făcut cele mai importante descoperiri pentru lămurirea stratigrafiei și, evident, planurile generale și de detaliu ale săpăturilor recente; din aceste motive consider că documentația sitului Costișa, atât cât s-a păstrat, este consistentă.

În capitolul al III-lea (*Prezentarea secțiunilor arheologice*) sunt descrise detaliat secțiunile arheologice (în număr de 30), în ordinea în care au fost numerotate, începând cu cele mai vechi, după modelul: amplasare, dimensiuni, poziția stratigrafică a complexelor găsite și relația dintre acestea. În funcție de documentația existentă, descrierea secțiunilor a fost însoțită și de ilustrație: fotografii din timpul săpăturii, desene de plan și profile.

Urmează apoi, în capitolul al IV-lea, numit *Complexele arheologice din epoca bronzului. Stratigrafie*, descrierea amănunțită a complexelor arheologice identificate: amenajări cu pietre, gropi, vetre (43 din epoca bronzului), complexe cu chirpici și ceramică sau numai cu ceramică. Pentru fiecare dintre aceste complexe am urmărit să dau informații privind amplasarea, adâncimea, forma și dimensiunile, structura și inventarul. A fost examinată și distribuția spațială a diferitelor tipuri de complexe. Descrierea fiecărui complex este completată de reprezentarea sa grafică, dar și a materialelor găsite lângă respectivul complex sau în structura lui. De exemplu, în prezentarea inventarului vetrelor am ținut cont de poziția acestuia: lângă crusta vetrei sau imediat deasupra crustei, în structura vetrei (adică între crustă și patul de pietre sau patul de cioburi) și sub vatră (sub baza ei de construcție, mai exact sub patul de pietre sau cioburi). În funcție de materialele cu care au fost găsite în asociere și de poziția lor stratigrafică, s-a făcut și încadrarea culturală a complexelor, ele fiind astfel considerate Costișa sau Monteoru; iar în judecarea stratigrafiei am plecat tocmai de la succesiunea diferitelor complexe Costișa sau Monteoru. Stratigrafic s-a constatat că imediat sub solul vegetal, aproape nediferențiat de acesta, se află un sol cenușiu, cu aspect mătăros, care

conține către partea sa inferioară pietre de râu, dispuse relativ compact. Baza lui a fost surprinsă la 0,04–0,05 m sub baza pietrelor. Sub depunerea arheologică din epoca bronzului se află o depunere reprezentată printr-un sol de culoare brună cu aspect compact și o grosime medie de 0,10–0,15 m, ce conține complexe din perioada neolitică (Cucuteni timpuriu). Dedesubt se află o depunere de culoare cafeniu-gălbuie, groasă de cca 0,30 m, ce conține material neolitic, aparținând unei faze finale a culturii Precucuteni. La baza depunerilor arheologice se află un sol galben, steril arheologic.

În ceea ce privește succesiunea amenajărilor din epoca bronzului, s-a observat în cursul campaniilor de săpături din anii 2001–2003 că materialele Costișa nu se constituie într-o depunere care să se diferențieze cromatic de depunerea cu materiale monteorene. Complexele Costișa aparțin aceluiași strat cenușiu care conține și complexe Monteoru. Însă complexele cu ceramică Costișa marchează baza nivelului cenușiu din epoca bronzului, în timp ce complexele Monteoru se află cu câțiva centimetri deasupra celor Costișa, acoperindu-le. Dintre complexele Costișa menționez 14 vetre, cele mai multe fiind găsite pe laturile de sud și est ale platoului înalt al „Cetățuiei”. Vetrele Costișa aveau formă rotundă, diametrul de cca 0,40–0,60 m, crusta direct pe pământ. Este de presupus ca vetrele să fi făcut parte din structuri de suprafață mai complexe, poate chiar locuințe, judecând după aglomerările de chirpici cu urme de nuiete, găsite *in situ* în preajma unora dintre ele. Depunerea Monteoru este alcătuită dintr-un strat de pietre, care ocupă o bună parte din suprafața platoului. Între pietre se află vetre și ceramică Monteoru decorată în stil Ic2–Ic1. Vetrele Monteoru sunt construite pe pat de pietre sau de fragmente ceramice și doar în două cazuri crusta vetrelor se afla direct pe pământ. Baza de construcție a vetrelor Monteoru se găsea la același nivel cu baza stratului de pietre, vetrele fiind practic amenajate între pietre. Au fost surprinse trei cazuri de vetre Monteoru refăcute. S-a mai observat că unele complexe Monteoru, inclusiv vetrele refăcute au fost acoperite în întregime sau parțial de pietre; aceste pietre de deasupra sunt de dimensiuni mai mari, unele dintre ele ajungând până la 0,50 m. Spre deosebire de Alexandru Vulpe care considera că depunerea Monteoru conține două niveluri, eu o văd ca pe o construcție unitară, datată fiind de ceramica Monteoru Ic2–Ic1 (fragmentele ceramice Monteoru Ic2 și Ic1 apar împreună în complexe). Deasupra pietrelor se aflau cca 0,20 m de pământ cenușiu care conținea o cantitate redusă de material arheologic din perioade diferite – neolitic, epoca bronzului, epoca medievală.

Capitolul al V-lea (numit **Împrejmuiiri**) cuprinde informațiile pe care le-am avut la dispoziție despre amenajările care înconjoară și delimitează situl (amplasarea lor, dimensiuni, umplutură). Am folosit denumirea de *împrejmuiiri*, pentru că mi se pare mai cuprinzătoare și nu conține interpretări, cum este cazul unor termeni precum *șanț de apărare* sau *elemente de fortificație*. Existența unei platforme de 3–6 m lățime pe laturile de sud și vest ale „Cetățuiei”, aflată cu cca 5 m mai jos față de platou, îi conferă dealului un aspect aparte și creează impresia că în vârful lui s-ar afla o movilă. Platforma nu poate fi naturală; e posibil să fi fost amenajată într-o perioadă anterioară depunerilor din epoca bronzului – Costișa și Monteoru, de pe

platou. În secțiunile deschise pe această platformă a fost observat un șanț (notat șanțul nr. 1) al cărui traseu merge probabil semicircular pe laturile de sud și vest. Nu se poate preciza exact momentul când a fost săpat șanțul, dar pare să fi fost în folosință în perioada Monteoru, pentru că, pe fundul său, în secțiunea S I/59 au fost găsite pietre, fragmente ceramice Monteoru și un fragment de tip Wietenberg. Secțiunea S I/59 trasată pe platoul B a pus în evidență existența a două șanțuri, care delimitau acest platou, unul la sud (șanțul nr. 3, care e posibil să fie o continuare a șanțului nr. 1), și celălalt la nord (șanțul nr. 2). Așa cum arată profilele desenate, șanțurile par să fi fost săpate în perioada neolitică și reamenajate în epoca bronzului. Totuși, informațiile de care dispunem deocamdată privind aspectul amenajărilor care delimitează platourile „Cetățuii” și momentul în care au fost construite sunt insuficiente.

În capitolul al VI-lea este prezentată *Ceramica* din epoca bronzului găsită la Costișa, mai întâi ceramica de tip Costișa, apoi ceramica Monteoru. Pentru stabilirea tipurilor de vase am folosit un eșantion alcătuit din 1 037 de vase întregi sau cu profil aproape complet și fragmente ceramice; menționez că dintre acestea doar 68 sunt vase întregi (dintre care 36 Costișa și 32 Monteoru), iar în majoritatea lor sunt vase de dimensiuni mici sau medii. Prima etapă în analiza ceramicii a fost stabilirea tipurilor de bază, pornind de la vasele întregi sau cu profil aproape complet, folosind atribute măsurabile precum diametrul gurii, raportul dintre înălțime și diametrul maxim, dintre diametrul gurii și diametrul maxim. În funcție de aceste date metrice, formele au fost definite ca **înalte** sau **joase, închise** sau **deschise**. Materialul fragmentar a fost atribuit unei forme sau alta folosind următorul procedeu: profilul desenat al ciobului suprapus pe profilul desenat al vasului întreg, ținând însă cont și de diametrele celor două recipiente. Odată ce am stabilit formele, le-am adăugat informații de natură tehnologică (pastă, tratamentul suprafețelor, ardere), în măsura în care materialele avute la dispoziție mi-au permis acest lucru. Formele și categoriile de pastă au fost corelate cu motivele decorative, iar în final mi-am exprimat câteva opinii privind funcționalitatea vaselor: vase de băut, pentru servit, pentru depozitare etc.

Pentru ceramica Costișa se remarcă numărul redus de forme și elemente decorative. Am deosebit șapte tipuri de vase, cu variante și 25 de motive decorative. Vasele lucrate din pastă bună sunt decorate, aproape în totalitate, cu motive incizate alcătuite din triunghiuri hașurate deasupra cărora se afla o bandă orizontală umplută cu împunsături rotunde sau alungite. Decorul se desfășoară între baza gâtului și diametrul maxim, în zona cea mai expusă privirii. Din pastă intermediară și grosieră sunt lucrate vasele grupate în tipurile 6 și 7 (castroanele și vasele borcan). Multe dintre ele au suprafața exterioară acoperită cu striuri, iar sub buză au segmente de brâu alveolat sau grupuri de câte trei proeminențe mici, rotunde. În majoritate, vasele Costișa sunt de culoare cafenie. Vasele întregi sau întregibile nu au urme de ardere care să dovedească folosirea lor ca vase pentru gătit.

Ceramica Monteoru este mai variată sub aspect tipologic. Am diferențiat 18 tipuri de vase și 15 motive decorative. Cele mai numeroase sunt vasele cu gura

largă, vasele deschise, care puteau fi folosite pentru servit. Motivele decorative sunt destul de simple și constau, de regulă, în combinații de linii excutate în relief și, mai rar, prin incizie (stilurile Ic2–Ic1). Cele mai bogat decorate vase fac parte din categoria amforelor, vaselor-askos și străchinilor cu gura largă; pentru primele două forme este puțin probabilă o întrebuințare gospodărească. În majoritate, vasele Monteoru sunt de culoare cenușie.

Capitolul al VII-lea cuprinde informații despre **Obiecte din metal, piatră, lut, os** descoperite în depunerea din epoca bronzului de la Costișa. Menționez patru pumnale cu limbă la mâner, lucrate din cupru sau bronz (fără analize spectrale), găsite în asociere cu ceramică Costișa, sub stratul de pietre. Le-am grupat în două variante: prima, cu umerii căzuți și lama triunghiulară; a doua, cu umerii profilați și rotunjiți, iar lama arcuită. Pumnalele din prima categorie sunt frecvente în România (în medii Monteoru, Wietenberg, Tei, Otomani), dar, mai ales, în spațiul nord-pontic în morminte Jamnaja sau Katakombnaja. Pentru pumnalele variantei a doua nu am găsit analogii exacte. Arcuirea lamei și profilarea umerilor le apropie oarecum de unele pumnale găsite în situri atribuite culturii Mnogovalikovaja.

Dintre obiectele din os ar fi de menționat un cilindru decorat cu analogii în mediile culturale aparținând epocii bronzului de la Dunărea Mijlocie și în Anatolia.

Capitolul al VIII-lea – **Situl de la Costișa în contextul Bronzului central și est-european**, a fost structurat în trei părți, notate cu siglele A, B, C. În prima parte (A) sunt cuprinse informațiile privind definirea culturilor Costișa și Monteoru, ariile de răspândire și propunerile de periodizare. Așa cum o dovedește materialul ceramic de la Costișa, nu se poate susține nici o legătură între ceramica Costișa și ceramica Komariv-Trzciniac. Formele vaselor și motivele decorative Costișa sunt diferite de cele Komariv, iar între Costișa și Komariv există, de altfel, și un decalaj cronologic. Ceramică asemănătoare celei de la Costișa a fost descoperită într-un număr relativ redus de stațiuni, răspândite pe un spațiu restrâns ce cuprinde în principal bazinul inferior al Bistriței și o mică porțiune situată pe celălalt versant al Carpaților Orientali, incluzând astfel și descoperirile de tip Ciomortan. Marilena Florescu și Valeriu Căvruț consideră că în siturile pe care le-au cercetat (Borlești, jud. Neamț, respectiv Păuleni, jud. Harghita) s-ar găsi o ceramică mai timpurie decât cea din stațiunea de la Costișa, însă materialele publicate până în prezent din cele două situri nu susțin asemenea interpretări.

În ce privește cultura Monteoru, consider că toate încercările pentru o periodizare mai fină a depunerilor Ic3 și Ic2 din Moldova se bazează pe loturi prea mici de materiale, selectate excesiv, de multe ori fiind forțate analogiile cu Sărata Monteoru. Rezultatele cercetărilor efectuate în stațiuni cu depuneri consistente, în care s-a găsit un bogat material, continuă să rămână nepublicate. Menționez în acest sens stațiunile de la Căndești – jud. Vrancea (așezare cu niveluri Ic3–Ic2 și cimitir cu cca 800 de morminte datate Ic3–Ic2), Mănăstioara-Fitionești (jud. Vrancea), Terchești (jud. Vrancea), Valea Seacă/Mândrișca (jud. Bacău), Poiana (jud. Galați). În asemenea condiții, este evident că nu putem avea o imagine completă asupra conținutului nivelurilor atribuite etapelor Ic4,3–Ic3 din Moldova.

În al doilea subcapitol (B) sunt tratate raporturile cronologice care se pot stabili întâi între Costișa și Monteoru, iar apoi între acestea două și alte medii culturale din România, de la Dunărea Mijlocie sau spațiul nord-pontic.

Relația Costișa-Monteoru: există elemente decorative comune ceramicii Costișa și ceramicii Monteoru Ic4,3–Ic3–Ic2–Ic1. La Costișa au fost găsite fragmente de cești decorate în stil Costișa, dar care aveau torți cu șa și prag, tipice culturii Monteoru, frecvente mai ales pe ceramica Ic2–Ic1. Succesiunea stratigrafică surprinsă la Costișa, unde depunerea Costișa este acoperită de o depunere Monteoru Ic2–Ic1, arată vechimea mai mare a grupului Costișa în această zonă, fapt evidențiat și de asemănările găsite între ceramica Costișa și cea Monteoru Ic4–3/Ic3. Această succesiune de la Costișa poate să aibă însă doar un caracter local, nefiind exclus ca grupul Costișa și cel Monteoru Ic2–Ic1 să fi fost măcar parțial contemporane, după cum par să o dovedească unele asemănări din cadrul ceramicii și observațiile stratigrafice de la Năstăseni și Bogdănești, jud. Bacău.

Relația cu grupul ceramic Wietenberg. În cursul săpăturilor din anul 2002, la Costișa au fost descoperite două fragmente ceramice Wietenberg, decorate cu benzi orizontale umplute cu „X”-uri înlănțuite. Câteva fragmente Wietenberg au fost găsite și în timpul vechilor săpături. Cele mai multe par să provină de la castroane lobate deschise (variantea TE1a după N. Boroffka). Aproape toate fragmentele Wietenberg au fost găsite între pietre, unde predominantă este ceramica Monteoru Ic2–Ic1. Pe baza contextelor de descoperire, rezultă un sincronism, care a fost evidențiat cu ani în urmă, și anume între Monteoru Ic2–Ic1 și etapa timpurie Wietenberg. În acest sens importantă este și situația înregistrată la Păuleni, unde fragmente Monteoru decorate cu incizii în stil Ic1 au fost găsite în cadrul unor complexe Wietenberg.

Relația cu grupurile ceramice de la Dunărea Mijlocie. Există trei piese care fac trimitere către mediile culturale de la Dunărea Mijlocie. O astfel de piesă este amforeta miniaturală cu două torți; asemenea vase au fost descoperite la Costișa (în complexe Costișa), în depunerea de tip Costișa de la Păuleni, în contexte Monteoru Ic3, în mormintele de la Mokrin și așezarea de la Periam, ultimele două situri aparținând culturii Periam-Pecica. Amforeta miniaturală este o formă supraculturală care circulă pe un spațiu larg, într-un interval de timp relativ îndelungat.

O altă piesă este distanțierul de colier din os (*Knochenschieber*), găsit la noi în depuneri Monteoru Ic4,2–Ic3 și Wietenberg timpuriu (Wietenberg I–II după N. Chidioșan, Wietenberg A după N. Boroffka), iar în zona Dunării Mijlocii în medii Otomani timpuriu (Otomani B după M. Sz. Máthé), Nitra, Aunjetitz timpuriu. Piesa a circulat și în Polonia, fiind găsită în medii Mierzanowice clasic și Strzyżów.

Cea de-a treia piesă, cu rol foarte important pentru cronologie, este un cilindru ornamentat, din os, găsit la Costișa sub stratul de pietre, în asociere cu ceramică Costișa. Astfel de piese au fost descoperite în zona Dunării Mijlocii în medii Periam-Pecica, Otomani-Füzesabony, Mad'arovec, Veterov, Vatina, dar și în Turcia, în situri cu o cronologie bine fixată, cum sunt Kültepe, Boğazköy, Tell

Așana. În funcție de contextele lor, cilindriidecorați de la Dunărea Mijlocie și din Turcia se datează în prima jumătate a mileniului al II-lea a.Chr., ceea ce înseamnă, în linii mari, perioada Br. A2 din Europa Centrală.

Relațiile cu mediile Katakombnaja și Mnogovalikovaja: sunt evidențiate prin descoperirea unor piese tipice acestor culturi, cum ar fi psaliile discoidale și cataramele discoidale din os, pumnalele cu limbă la mâner, anumite tipuri de topoare, în depuneri Monteoru Ic3–Ic2 și Costișa.

Ultimul subcapitol (C) cuprinde referiri la cronologia absolută a sitului. Din cauza lipsei datelor radiocarbon din spațiul nostru, singura soluție rămâne raportarea la mediile culturale învecinate, cu care au existat contacte – pe care le-am amintit anterior, în special cu cele de la Dunărea Mijlocie, și pentru care există astfel de date. Pe baza analogiilor discutate consider că depunerea din epoca bronzului de la Costișa se înscrie în intervalul 2000–1800 BC.

În ultimul capitol al lucrării, intitulat *Caracterul depunerii din epoca bronzului*, am urmărit să pun în asociere datele referitoare la construcțiile și amenajările din epoca bronzului cu datele privind diferitele categorii de obiecte și posibilitățile lor funcționale, în încercarea de a determina caracterul întregului ansamblu. Concluzia la care am ajuns pune la îndoială, cel puțin în cazul depunerii Monteoru, statutul de „așezare” pe care l-am atribuit inițial acestui sit.

S-a constatat că din punct de vedere spațial ceramica de tip Costișa și ceramica Monteoru Ic2–Ic1 ocupă două arii distincte. Prima se situează, în principal, în bazinul inferior al râului Bistrița, cea de-a doua merge pe linia Subcarpaților, fiind delimitată de râurile Bistrița și Prahova. Deocamdată cunosc doar trei puncte în care au fost descoperite ambele stiluri ceramice: Costișa, Siliștea (jud. Neamț) și Brad (jud. Bacău), toate trei situate la granița dintre ariile ocupate de fiecare stil. Având în vedere această situație, s-ar putea spune că folosirea unei ceramici diferite în arii distincte, în aceeași perioadă de timp, se datorează prezenței unor grupuri umane separate. Este posibil, după cum o dovedesc și studiile etnografice, ca aceste grupuri umane să fi folosit anumite obiecte care să simbolizeze identitatea lor de grup, iar în acest caz, ceramica poate fi un astfel de element de identificare. Așadar, am considerat că depunerile Costișa și Monteoru sunt rezultatul existenței a două grupuri umane (a două comunități distincte) care au ocupat pe rând „Cetățuia”. Nu sunt argumente suficiente pentru a susține prezența unui conflict care să fi dus la înlăturarea primului grup.

A doua problemă ar fi dacă cele două grupuri umane au locuit acolo sau au folosit platoul în alte scopuri. Descoperirea resturilor unor construcții de suprafață la care s-au folosit chirpici și material lemnos, a unor vetre (în număr de 14), a unei cantități mari de ceramică și a oaselor de animale ar putea însemna că primul grup uman (Costișa) a locuit aici.

Structura depunerii se schimbă odată cu ocuparea platoului „Cetățuia” de către cel de-al doilea grup. Depunerea Monteoru este alcătuită dintr-un strat consistent de pietre (a căror greutate ajunge la cca 100 kg/mp); între pietre se află vetre *in situ*, bucăți de vetre, chirpici cu urme de nuiete, arși până la vitrifiere.

Chirpicii nu provin din construcții aflate deasupra pietrelor, ei nu formează un contur, o structură ordonată. După părerea mea, ei au fost aduși și puși intenționat printre pietre, împreună cu fragmente de vetre, altfel nu îmi explic prezența acestor chirpici vitrificați printre pietre care nu au urme de ardere. Pietrele, de diferite forme și dimensiuni, sunt așezate pe o mare parte din suprafața platoului, în strat mai gros către laturile acestuia (către pantă), dar ele par să lipsească sau să fie oricum rare în zona centrală a platoului. Vetrele Monteoru se înșiruie pe marginea platoului, iar ceramica Monteoru, obiectele din piatră, os, lut se aflau în apropierea vetrelor, foarte puține obiecte fiind găsite în partea centrală a platoului. Aspectul depunerii de pietre și modul de dispunere a ei pe suprafața platoului, ca un ring, amintesc mai curând de structura exterioară a unor complexe funerare. Faptul că vetrele Monteoru construite între pietre au fost acoperite, parțial sau în totalitate, de pietre ce aparțin aceleiași structuri, peste care se întinde un strat de cca 0,20–0,30 m de pământ cenușiu, măzăros, ce nu reprezintă o depunere arheologică, ar putea însemna o „închidere” a structurii odată cu așezarea pietrelor mari peste complexele Monteoru. Acoperirea intenționată a vetrelor cu pietre și lipsa depunerii arheologice de deasupra pietrelor pot fi considerate, în opinia mea, argumente solide care dovedesc că structura depunerii Monteoru de la Costișa nu este asemănătoare cu a unei depuneri de locuire. Amenajarea acestei structuri la care s-au folosit sute de tone de piatră arată un efort uriaș și dovedește, cred eu, **caracterul** ei deosebit, legat poate de un anumit **ceremonial**. Cele 26 de vetre Monteoru descoperite (până în 2003), de vase întregi sau fragmente de vase, fragmente de topoare din piatră, oase de animale, ar putea fi resturi ale ceremonialului desfășurat aici.

Construcții de mari dimensiuni, la care s-au folosit cantități impresionante de piatră au mai fost descoperite la Siliștea (jud. Neamț), Păuleni (jud. Harghita), Sărata Monteoru (jud. Buzău), Năeni-Zănoaga (jud. Buzău). Este posibil ca funcționalitatea lor să fi fost diferită de la o zonă la alta, însă le semnalez ca pe construcții de mari dimensiuni, a căror ridicare a cerut un efort substanțial din partea comunităților respective și care își găsesc mai curând justificarea prin prisma relațiilor de prestigiu și putere care caracterizează grupurile umane din toate timpurile.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

1. Boroffka, N.G.O., *Die Wietenberg-Kultur. Ein Beitrag zur Erforschung der Bronzezeit in Südosteuropa*, UPA 19, Bonn, 1994.
2. Cavruc, V., *Noi considerații privind grupul Ciomortan*, Angustia 7, 2002, p. 89-95.
3. Cavruc, V., Dumitroaia, Gh. (ed.), *Cultura Costișa în contextul epocii bronzului din România*, Catalog de expoziție, Piatra-Neamț, 2001.
4. Cavruc, V., Buzea, D., *Noi cercetări privind epoca bronzului în așezarea Păuleni (Ciomortan). Campaniile din anii 2001–2002. Raport preliminar*, Angustia 7, 2002, p. 41-88.
5. Chidioșan, N., *Contribuții la istoria tracilor din nord-vestul României. Așezarea Wietenberg de la Derșida*, Oradea, 1980.
6. Dumitroaia, Gh., *Comunități preistorice din nord-estul României. De la cultura Cucuteni până în bronzul mijlociu*, Piatra-Neamț, 2000.

7. Florescu, A., *Repertoriul culturii Noua-Coslogeni din România. Așezări și necropole*, CCDJ 9, 1991.
8. Florescu, M., *Contribuții la cunoașterea etapelor timpurii ale culturii Monteoru în Moldova*, ArhMold 4, 1966, p. 39-118.
9. Florescu, M., *Problemes de la civilisation de Costișa à la lumière du sondage de Borlești*, Dacia, N.S. 14, 1970, p. 51-81.
10. Florescu, M., *Elemente Wietenberg descoperite în complexe de locuire aparținând fazelor timpurii ale culturii Monteoru din Moldova*, Danubius 5, 1971, p. 37-73.
11. Forenbaher, S., *Radiocarbon Dates and Absolute Chronology of the Central European Early Bronze Age*, *Antiquity* 67, 1993, p. 218-256.
12. Gerloff, S., *Zu Fragen mittelmeeerländischer Kontakte und absoluter Chronologie der Frühbronzezeit in Mittel- und Westeuropa*, PZ 68, 1993, 1, p. 58-102.
13. Kaiser, E., *Radiocarbon Dates from the Catacomb Graves*, în A. Koško (ed.), *The Foundations of Radiocarbon Chronology of Cultures between the Vistula and Dniepr: 3150-1850 BC*, *Baltic-Pontic Studies* 7, 1999, p. 129-150.
14. Koško, A. (ed.), *The Trzciniac Area of the Early Bronze Age Civilisation: 1950-1200 BC*, *Baltic-Pontic Studies* 6, 1998.
15. Kull, B., *Untersuchungen zur Mittelbronzezeit in der Türkei und ihrer Bedeutung für die absolute Chronologie der europäischen Bronzezeit*, PZ 64, 1989, 1, p. 48-73.
16. Máthé, Sz. M., *Bronze Age Tells in the Berettyó-Valley*, în T. Kovács, I. Stanczik (ed.), *Bronze Age Tell-Settlements of the Great Hungarian Plain I*, IPH 1, 1988, p. 27-32.
17. Motzoi-Chicideanu, I., *Fremdgüter im Monteoru-Kulturraum*, PAS 11, 1995, p. 219-242.
18. Motzoi-Chicideanu, I., *Observations concerning the Bronze Age cult-object from Sărata Monteoru—„Poiana Scorușului”*, în C. Kacsó (ed.), *Bronzezeitliche Kulturerscheinungen im Karpatischen Raum. Die Beziehungen zu den Benachbarten Gebieten*, Ehrensymposium für Alexandru Vulpe zum 70. Geburtstag, Baia Mare, 2003, p. 361-378.
19. Nestor, I., *Epoca bronzului*, în *Istoria României*, 1, 1960, p. 90-132.
20. Nestor, I. și colab., *Șantierul Sărata-Monteoru*, SCIV 4, 1953, 1-2, p. 69-89.
21. Nestor, I., Zaharia, E., *Șantierul arheologic Sărata-Monteoru (1954) (r. Buzău, reg. Ploiești)*, SCIV 6, 1955, 3-4, p. 497-513.
22. Orton, C., Tyers, P., Vince, A., *Pottery in archaeology*, Cambridge, 1993.
23. Shepard, A., *Ceramics for the archaeologist*, Washington D.C., 1965.
24. Sulimirski, T., *Corded Ware and Globular Amphorae North-East of the Carpathians*, Londra, 1968.
25. Swieszniak, I., *Kultura Komarowska (Na podstawie materialów z Podkarpacia i zach. Wolynia)*, ArchPolski 12, 1967, 1, p. 39-107.
26. Vulpe, A., *K voprosu o periodizacii bronzovogo veka v Moldave*, Dacia, N.S. 5, 1961, p. 105-122.
27. Vulpe, A., *Spațiul egeo-anatolian și Europa sud-estică în lumina unei revizuri a cronologiei epocii bronzului*, *Memoriile Secției de Științe Istorice și Arheologice a Academiei Române*, seria 4, tom. 21, (1996) 1997, p. 33-47.
28. Vulpe, A., *Epoca metalelor*, în M. Petrescu-Dîmbovița, A. Vulpe (coord.), *Istoria Românilor*, 1, *Moștenirea timpurilor îndepărtate*, București, 2001, p. 211-395.
29. Vulpe, A., Zamoșteanu, M., *Săpăturile de la Costișa (r. Buhuși, reg. Bacău)*, *Materiale* 8, 1962, p. 309-316.
30. Zaharia, E., *La culture Monteoru. L'étape des débuts à la lumière des fouilles de Sărata Monteoru*, Dacia, N.S. 31, 1987, 1-2, p. 21-49.
31. Zaharia, E., *La culture Monteoru. Sa deuxième étape de développement à la lumière des fouilles de Sărata Monteoru (dép. de Buzău)*, Dacia, N.S. 34, 1990, p. 23-51.
32. Zaharia, E., *La III^e étape MIc2. Les fouilles de Sărata Monteoru (dép. de Buzău)*, Dacia, N.S. 35, 1991, p. 61-91.
33. Zaharia, E., *La culture de Monteoru. Les IV^e–V^e étapes. Les fouilles de Sărata Monteoru*, Dacia, N.S. 37, 1993, p. 15-38.

THE BRONZE AGE SETTLEMENT FROM COSTIȘA (NEAMȚ).
AN ARCHAEOLOGICAL MONOGRAPH*

ABSTRACT

The present study focuses on the results of the systematic archaeological research on the Bronze Age site from Costișa-“Cetățuia” that took place in 1959–1960, 1962 and 2001–2003. The thesis has 229 pages, 194 plates and 5 maps and is structured in nine chapters, followed by appendixes (catalogues of finds and 13 tables of ¹⁴C dates).

The first chapter provides a concise description of the natural environment of the microregion of Costișa village and the state of the site preservation. The second one presents the history of the site research, the excavation methods and techniques, the methodology employed in recording the archaeological features and artefacts, and fieldwork references. Chapters III–V provide a more detailed account of the trenches excavated, the features identified and their stratigraphy, the enclosures (ditches) surrounding the site. Recent research at Costișa confirms earlier stratigraphic observations on the succession of the Costișa and Monteoru horizons, but provides poor data supporting the existence of two different Monteoru horizons; the present author considers the Monteoru layer as a single deposition. Chapter VI presents the Bronze Age ceramic assemblages, first the Costișa and then the Monteoru pottery. The author describes the criteria and the size of the sample used for the pottery typology, the defined vessel shapes and the ornaments; some considerations on the vessel functions are also made. Chapter VII describes the metal, stone and bone artefacts found in the Bronze Age layers. The following chapter is dedicated to the relative and absolute chronology of the Costișa site, in relation to other regions; the Bronze Age sequence from this site spans between 2000–1800 BC.

Throughout the final chapter, the author argues on the special character of the Bronze Age depositions from the Costișa site. The archaeological features of the Costișa horizon could be considered remains of a habitation site, but the aspect of the Monteoru horizon is rather unusual for a habitation area. It consists of stones of various sizes, having placed among them *in situ* hearths, burnt adobe fragments, complete vessels and sherds, stone and bone artefacts, animal bones. The stone layer occupied a substantial area of the “Cetățuia” plateau, with the exception of its central part. The Monteoru hearths are aligned on the plateau edges among the stones. As this structure was made of hundreds of tons of stones it probably required a huge effort from the Monteoru community, this being one of the reasons to make the present author suppose its exceptional character, connected perhaps to some type of ceremony.

* The thesis was defended on March 4, 2005 at the University of Bucharest. The doctoral commission consisted of: Prof. Dr. Alexandru Vulpe -PhD advisor, Correspondent Member of the Romanian Academy, Dr. Silvia Marinescu-Bilcu (senior researcher, Institute of Archaeology-Bucharest), Dr. Monica Șandor-Chicideanu (lecturer, University of Bucharest), Dr. Mihai Irimia (lecturer, University of Constanța).